

**TURUN
YLIOPISTO**

**Vapauden ja kahlitsemisen dikotomia Siiri
Enorannan teoksessa *Keuhkopuiden uni***

Kotimaisen kirjallisuuden
kandidaatintutkielma

Laatija:
Vilma Hänninen

2.3.2026
Turku

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Kandidaatintutkielma

Tutkinto-ohjelma, oppiaine: Kirjallisuustieteiden tutkinto-ohjelma, Kotimainen kirjallisuus

Tekijä(t): Vilma Hänninen

Otsikko: Vapauden ja kahlitsemisen dikotomia Siiri Enorannan teoksessa *Keuhkopuiden uni*

Ohjaaja(t): Yliopistonlehtori Kaisa Kurikka

Sivumäärä: 26 sivua

Päivämäärä: 2.3.2026

Tutkielmani tarkastelee Siiri Enorannan romaania *Keuhkopuiden uni* (2024) ekofeministisestä näkökulmasta. Lähestyn teoksessa esiintyviä vapauden ja kahlitsemisen dikotomioita sekä teemoja siten, että huomioin fantasiakirjallisuuden mytologisen pohjan ja Enorannan romaanin yhteiskunnalliset aspektit. Kysyn siis, minkälaisia dikotomioita teos esittää ja purkaa.

Teeman käsitteen avulla lähestyn vapautta ja määrittelen sen poliittisista lähtökohdista, jossa käytän hyödykseni Eerik Lagerspetzin (2017) poliittista vapautta laajentavaa artikkelia. Dikotomioita ja vapauden käsityksiä määrittelen myös henkilöhahmojen omien näkemysten kautta yhdistäen sen Katharina Barben (2001) dikotomian määritelmiin. Lisäksi näen Enorannan teoksen myös mytopoeettisena tieteisfantasiana. Yhdistän sen täten myös lukijan realiteettiin tuomalla yhteiskunnallisia аспекteja lähemmäs lukijaa muun muassa *homo sapiens* -lajin historiasta käsin. Lajin historia myös kuvaa teoksen luomaa rakennelmaa ihmisen luontosuhteen murtumisesta. Laajennan Enorannan tuotannosta tehtyä tutkimusta mytologiseen ekofeministiseen tutkimukseen niin, että tuon tutkimuksen kentälle luontosuhdetta ja monimuotoisista henkilöhahmoja käsittelevän teoksen.

Dikotomioiden avulla osoitan, että yhteiskunnan pohjimmaiset dualismit rajoittavat yksilön aitoa vapautta. Toisaalta vapaus ja kahlitseminen eivät tutkielmassani muotoudu täysin erillisiksi osioiksi, vaan näkemykseni mukaan ne myös lomittuvat muodostaen haarautuvan oksaston metaforan. Nämä yhteiskunnan raamit ja vapauden rajoitukset teoksen *homo arboris* -lajin yhteiskunnassa toisentavat tulkintani valossa *homo sapiens* -lajin historiaa, yhteiskunnan muotoutumista ja luontosuhteen murtumista. Tutkielmani osoittaa, että yksilön motiivien itsekkyyden ja yhteisen hyvän tavoittelu voivat sekoittua toisiinsa, jolloin vallankäytön oikeutukset katoavat moraalikysymysten sekaan.

Avainsanat: Siiri Enoranta, ekofeminismi, dikotomia, vapaus

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Tutkimuksen lähtökohdat	4
1.2	Teoreettinen kehys	6
2	Vapaana ja vapauttamassa	9
2.1	Kohti jotakin vai irti jostakin?	9
2.2	Valta ja vapaus	13
3	Kahlittuna ja kahlitsemassa	17
3.1	Leikkausarpia: Vapauden ja valinnan riisto	17
3.2	Kohtalo: Siivet kahlitsemassa elämää	19
4	Lopuksi	23
	Lähteet	24

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Siiri Enorannan fantasiaromaani *Keuhkopuiden uni* (tästä eteenpäin KU, 2024) on kertomus luontosuhteesta, vapaudesta ja puissa asustavasta sekä puihin mahlallisesti¹ yhteydessä olevasta lajista; *homo arboriksesta*². Teeman, henkilöhahmojen, intersektionaalisen tarkastelun ja ekofeminismin avulla tutkin sitä, minkälaisia dikotomioita teos luo.

Pääasiallisena tutkimuskohteenani on vapauden ja kahlitsemisen dikotomia.

Teoksen esittelemän lajin nimen ensimmäinen osa ”*homo*” viittaa kuulumiseen ihmisten sukuun (”*homo*”, Merriam Webster Dictionary), jonka ainoa konkreettisesti todellisuudessa tiedetysti elossa oleva laji on *homo sapiens* (nykyihminen). Jälkimmäinen osa ”*arboris*” tarkoittaa kutakuinkin puunhoitajaa tai puista huolehtijaa (”*arborist*”, Merriam Webster Dictionary). Kirjaimellisesti määriteltynä laji on siis ihmissukuun kuuluva puunhoitaja. Tieteellisenkaltaisten nimien hyödyntämistä on Enorannan teoksessa muitakin, kuten esimerkiksi henkilöhahmojen nimet, jotka jäljittelevät Carl von Linnén 1700-luvulla muodostaman järjestelmän tieteellisten nimien luokittelua (ks. Helsingin yliopisto, AAKE-hanke 2018). Koska teoksessa nimet muotoutuvat yhteydessä ihmisillä tavattuihin etunimiin, ovat ne toisinaan pitkiäkin ja mukailevat perinteistä ihmisen nimen rakennetta arvonimien: Eulalia de Coleoptera tai Berenice Luceritus di Caelinus y Pecunio.

Teoksen kannalta nimeäminen yhdistää henkilöhahmot suoraan luontoon, puihin ja ennen kaikkea keuhkopuihin. *Homo arboris* elää päivisin omaa arkielämäänsä ja hahmot järjestävät juhlia, kitkevät satoa ja seurustelevat. Kuitenkin öisin on heidän aina palattava kunkin oman keuhkopuun luokse palauttaakseen sisäisen tasapainon ja estääkseen kuoleman. Yöllä hahmot yhdistyvät puun mahlakiertoon ja keuhkopuu kuiskii heille unien tavoin salaisuuksia ja maan kertomuksia.

Päähenkilö Katican kautta esitetään epäkronologisessa järjestyksessä aikaa, kun hänellä on siivet, ja aikaa, kun hänen siipensä on leikattu pois. Näin luodaan kohtaamisia esimerkiksi Katican ja aatelisten, juurtuneiden³ tai keuhkopuun välillä. Kohtaamisia analysoimalla puran,

¹ *Homo arboriksella* kulkee veren sijaan kehossaan mahlaa (ks. esim. KU, 209).

² Lajin nimi on teoksessa kursivoitu, joten seuraan tätä tyyliä myös omassa tutkielmassani.

³ Juurtuneet ovat teoksessa määritely lajin alkukantaisempana ”versiona”, jotka asuvat emopuun luona suojelemassa tätä (ks. esim. KU, 45–46). Merkittävä juurtunut *homo arboris* on An, johon Katica tutustuu matkallaan emopuun luokse.

minkälaisia vastakkainasetteluita teos asettaa hahmojen ja teemojen välille. Lähestyn tutkimusongelmaani intersektionaalisesta näkökulmasta hyödyntäen pohjanani myyttejä ja symboliikkaa. Lisäksi hyödynnän teeman käsitettä, jotta pääsen syvemmälle vapausteemaan. Teoksessa yhdistyy luontosuhde ja puiden kuvaaminen vahvasti, joten ekokritiikin ja etenkin ekofeminismin metodit ja käsitteistö ovat hyödyllisiä.

Pohjustan tutkimusongelmaani fantasian genrestä ja mytologiasta käsin. Fantasiaa genrenä sekä fantasian ja mytologian suhdetta lähestyn apuna Jyrki Korpuan ja muiden tuottama teos *Fantasia: lajit, ilmiö ja yhteiskunta* (2021). On osuvaa tutustua mytologiaan – ja tässä yhteydessä etenkin suomalaiseen ja pohjoismaiseen mytologiaan – fantasian yhteydessä, sillä kuten Korpuakin (2021, 30) mainitsee, myytit ovat aina olleet eräänä lähdeaineistona fantasiakirjallisuudessa. Lisäksi tulkintani mukaan puiden myyttejä esiintyy Enorannan teoksessa tukemassa luontosuhteen teemoja. Näitä ovat esimerkiksi inhimillisen *homo arboriksen* suhde puihin, puiden laaja valta ja menneisyyden kattavat uskomukset.

Fantasiakirjallisuuden historia on vahvasti mytologian värittämää ja etenkin antiikin ajan kirjallisuus on nykyvalossa laajalti fantastista ja myyttistä kertomusta. Länsimainen fantasiakirjallisuus on sittemmin katsonut antiikin ja keskiajan myyttiperinnettä ihailevastikin. (Korpua 2021, 29.) Tähän myyttiperinteeseen ja mytopoetiikkaan⁴ on vaikuttanut vahvasti kirjailija ja filologi J. R. R. Tolkien, jonka voisi katsoa alottaneen uuden ajanjakson fantasian lajityypissä taaksepäin katsovana myyttiperinteenä (Korpua 2021, 30).

Myytin voi nähdä jonain, jota voi hyödyntää ja josta voi kertoa. Samalla kuitenkin esimerkiksi Tolkien on pyrkinyt muuttamaan myyttiperinnettä myös niin, että kirjoittaja voi luoda myös uutta myyttiperinnettä kertomalla tarinoita vain sen hyödyntämisen sijaan. (Attebery 2014, 25.) Näen Enorannan teoksen myös mytopoetiikkana, joka luo myyttiä vaihtoehtoisesta *homo sapiensin* menneisyydestä *homo arboriksena*. Tähän teos viittaa jo lajin nimen kautta, jolla on suora viittaus *homo sapiens* -lajiin. Teoksessa myös puhutaan jo siivettömyyden ajasta, ja tiede on jo saanut alkuaan teoksen aikaan vuosina 1000–1025 muun muassa siirapin ja lentokoneiden muodossa. Tämän voi nähdä ennustuksena kehityksestä jaloin kävelevään, siivettömään, tieteeseen vahvasti nojaavaan ja luonnosta irralliseen lajiin, joka muistuttaa siis vahvasti *homo sapiensin* historiaa.

⁴ Luova myyttien tekeminen (Korpua 2021, 30).

Myös vapautta aiheena ja teemana on arvioitu monella eri tieteenalalla kirjallisuudentutkimuksesta filosofiaan ja yhteiskuntatutkimuksesta psykologiaan. Vapaus *Keuhkopuiden unessa* kerrotaan erinäisten symbolien ja suorien yhteyksien kautta. Selkein näistä, johon perehdyn, on keuhkopuun ja *homo arboriksen* suhde ja se, onko laji tai vastaavasti keuhkopuu vapaa vai kahlittu toiseen. Teos itse myös esittää tähän argumentteja henkilöhaamojen ja kerronnan kautta, joita tulen käsittelemään etenkin kolmannessa luvussa. Toinen merkityksellinen vapauden symboli teoksessa on siivet ja lentäminen, mikä esitetään teoksessa Katican kautta eri aikajaksoilla: kun hänellä on siivet ja kun siivet on leikattu pois. Siipien poistaminen ja siihen liittyvä vapauden ja kahlitsemisen vastakkainasettelu tulee ilmi myös muiden henkilöhaamojen kautta, joten vertaan näitä muodostaakseni kuvan teoksen luomista dikotomioista. Muista henkilöistä muotoutuu myös dikotomia tieteen ja luonnon välille verrattaessa lajin siipiä lentokoneen siipiin. Kahlitsemisen määrittelen vapauden kautta avaten sitä myös vapauden puutteen kontekstissa.

Keuhkopuiden unesta ei ole vielä tehty tutkimusta, mikä tekee omasta lähestymisestääni yhtäältä vaikeaa tutkimuksen puutteen vuoksi, ja toisaalta tärkeää tutkimuksen luomisen vuoksi. En voi siis hyödyntää aikaisempaa tutkimusta juuri kyseisestä teoksesta, mutta samalla teen sitä itse. Kuitenkin Enorannan muusta tuotannosta, kuten *Tuhatkuolevan kirous* (2018), *Maailmantyttäret* (2022) ja *Nokkosvallankumous* (2013), on tehty tutkimusta, jota voin hyödyntää. Tehty tutkimus lähestyy teoksia ekokriittisistä ja feministisistä näkökulmista katsoen tekstejä muun muassa utopian ja seksuaalisuuden kautta. Esimerkiksi Maria Laakso (2020) on kirjoittanut tekstin toivosta ja utopioista nuortenkirjallisuudessa keskittyen *Nokkosvallankumoukseen* ja K. K. Alongin *Kevätuhrit* (2015) -teokseen ja Elise Nykänen (2024) on kirjoittanut *Maailmantyttäristä* dynaamisena utopiana. Näitä voidaan myös hyödyntää rakentamaan kuvaa Enorannan tavoista luoda utopistisia maailmoja poliittisine aspekteineen.

1.2 Teoreettinen kehys

Pohjana tutkielmassani on ekofeministinen lähestymistapa, joka yhdistelee feminististä ja ekokriittistä kirjallisuudentutkimusta. Ekokriittikki tutkimussuuntauksena tarkastelee luonnon ja ympäristön sekä kirjallisuuden suhdetta toisiinsa (Lahtinen 2024, 357). Feministinen kirjallisuudentutkimus taas näkee sukupuolen ennen kaikkea valtajärjestelmänä ja pohtii sukupuolen, seksuaalisuuden ja kirjallisuuden liitännäisyyksiä (Hyttinen 2024, 325).

Ekofeministinen tutkija ja kirjoittaja Greta Gaard (2010, viii–xi) määrittelee ekofeminismia teoksen *Ecofeminism* esipuheessa muun muassa kommunikaationa ja yhdistävänä lähestymistapana alistettujen ryhmien välillä. Merkityksellisenä kommunikaatioväylänä oman tutkielmani kannalta on yhteys sukupuolen ja luonnon välillä. Tätä kautta tuon näkyviin intersektionaalisesti myös luonnon äänen teoksessa, jossa luonnon ja *homo arboriksen* suhde on kiistatta vahva. Ekofeminismi näkee luonnon ja naisen yhteyden suorana liitännäisyytenä naisten ja luonnon alistamisen kanssa, mitä ekofeminismi pyrkii myös tuomaan esiin ja purkamaan:

One task of ecofeminists has been to expose these dualisms and the ways in which feminizing nature and naturalizing or animalizing women has served as justification for the domination of women, animals, and the earth (Gaard 2010, 5).

Tätä samaa käsitystä toistaa muun muassa Victoria Davion (2001, 233) määritellään ekofeministien yhteisymmärrystä siitä, että luonnon ja naisen alistaminen vaativat toisiaan ymmärryksen luomiseksi.

Intersektionaalisuuden käsitettä on kirjallisuudentutkimuksessa käytetty myös erillisenä lähestymistapana. Kaisa Ilmonen (2024, 348) määrittelee intersektionaalisuuden valtajärjestelmien kohtaamisesta syntyvän eriarvoisuuden tutkimisena ja täten käsite valottaa yksilön asemaa sosiaalisten ja rakenteellisten tekijöiden valossa. *Keuhkopuiden unen* yhteydessä intersektio on esimerkiksi aseman ja sukupuolen risteämässä. On kuitenkin huomautettava, että Enoranta ei teoksessa kovinkaan paljon korosta sukupuolen arvoa suhteessa luokkaan, mutta arvonimien ja valtasuhteiden kautta sukupuolittuneisuus tulee näkyväksi. Ja kuten Davion (2001) ja Gaard (2010) esittävät, luonnon alistamisen ymmärtäminen vaatii osaltaan myös naisen alistamisen ymmärtämistä.

Keuhkopuiden unen korkeimmin arvostettu aatelinen on Tohtorimarkiisi Berenice Lucretius di Caelinus y Pecunio. Hänen mainitaan olevan myös ainoa, jonka arvonimessä on todellisuudessa perää. Arvonimi, markiisi, myös osoittaa henkilöahmon olevan mies, mikä on merkityksellistä tohtorimarkiisin vallankäytön ja aseman tutkimisen kannalta – tohtorimarkiisi on kaikista tehokkaimmin ajamassa lajia irti keuhkopuista siirapilla ja siipienleikkauskokeillaan.

Huomioitava tekijä teoksessa ovat myös siivet ja siivettämyys suhteessa luokkaan, ja miten siivet ja myöhemmin niiden poistaminen vaikuttavat päähenkilö Katican elämään ja asemaan. Riippuen siitä, ajatteleeko lukija tai teoksen henkilöahmot siivettämyyden olevan lajin

edistyksellisyyden vai yksilön vammaisuuden (eng. disability) kuvaus, voi myös pohtia aseman ja ruumiillisen vammaisuuden intersektiota. Toisaalta teoksessa on myös henkilö, Seraphina, joka on vammautunut yrittäessään lentää, joten tämä näkökulma intersektionaalisuuden yhteydessä on merkityksellinen myös suhteessa siipiin. Intersektionaalisuuden käsite luokan ja vallan purkamiseksi teoksessa on merkityksellinen, sillä vapaus ja luokka ovat kertomuksessa vahvasti sidonnaisia siihen, kenellä on valtaa ja mihin keuhkopuun taimi sattuu kasvamaan.

Teos esittää täten erilaisia kuvauksia vapaudesta. Selkeimpinä vapauden symboleina teoksessa ovat kuitenkin *homo arboriksen* kaksi merkitsevää lajipiirrettä: keuhkopuut ja siivet. Vapauden yhteydessä esitänkin kysymyksen dikotomioista. Katharina Barbe (2001, 90) esittää artikkelissaan ”The dilemma with dichotomies”, että dikotomioita määritellään usein joko–tai-jaottelun (eng. either/or) avulla. Tällaista jaottelua on siis sellainen, jossa kaksi joukkoa eivät asetu päällekkäisiksi.

Keuhkopuiden unessa keskityn vapauden ja kahlitsemisen dikotomiaan: siihen miten yksilö näkee suhteensa keuhkopuuhun tai lentämiseen – toisin sanoen: miten yksilö näkee suhteen lajinsa tunnuspiirteisiin ja onko yksilö vapaa vai kahlittu tietynlaiseen elämään? Pohdin tässä yhteydessä dikotomiaa ensin joko–tai-jaottelun kautta, mutta lähestyn vapautta ja kahlitsemista myös lähtökohdasta, jonka mukaan ne voisivat olla joskus tai osittain sisäkkäisiä käsitteitä Enorannan teoksen kehyksessä. Samalla siis puran vapautta ja kahlitsemista täysin erillisinä osioina tai vastapareina, mikä seuraa myös ekofeminismin kritiikkiä yhteiskunnan vallitseva dualismeja kohtaan.

2 Vapaana ja vapauttamassa

2.1 Kohti jotakin vai irti jostakin?

Vapaus näyttäytyy *Keuhkoiden unessa* jo itsessään dikotomisena käsitteenä. Se saa siis konkreettisestikin kahdenlaista muotoa: vapaus jostakin ja vapaus johonkin. Lentäminen siivillä on symbolina vapaudelle johonkin, mikä on esimerkiksi unelmat ja meren näkeminen. Sen sijaan lentäminen lentokoneilla on vertauksellinen vapauteen jostakin, ja tuo jokin on keuhkokuut. Kumpikin saa dikotomian toisen puolen vastaparikseen: kahlitsemisen. Vastaparia on mahdoton irrottaa vapaudesta, sillä kumpikin määrittyy vahvasti suhteessa toiseen.

Dikotomian erilaisten määritelmien mukaisesti voidaan hyödyntää puumetaforaa, joka osuu myös temaattisesti Enorannan teokseen. *Random House Webster's Collegiate Dictionaryn* (1991, 374) dikotomian kolmas määritelmä mallintaa eräänlaista puumetaforaa: ”[A] mode of branching by constant forking, as in some stems.” Tätä määritelmää myös tutkija Katharina Barbe (2001, 90–92) esittelee ja purkaa. Näkemys siis luo dikotomiasta haarautuvien puunoksien vertauskuvan, jonka mukaan kullakin dikotomiolla on useampia eri sovellusalueita. Vapauden ja kahlitsemisen dikotomiasta haarautuu myös luonnon ja tieteen⁵ dikotomia, josta muotoutuu ihmisen ja eläimen dikotomia ja niin edelleen. Käytännössä puumetaforaa voisi jatkaa sukupuun kaltaisesti äärettömyyteen. Samalla dikotomiasta muotoutuu joko–tai-jaottelun sijaan jatkumo: kummassakin päässä sijaitsee vastaparit (+/–) ja niiden välille on muotoutunut haarautuva jana, jossa dikotomiat limittyvät tai eroavat toisistaan (Barbe 2001, 91).

Janan toinen päätepiste, vapaus, määrittyy teoksessa hahmojen omien vapauden kokemusten kautta. Dikotomioiden haarat johtavat lähemmäs vapautta tai kauemmas siitä, riippuen, mitä henkilöahmo kokee siihen liittyen. Esimerkiksi lentokoneiden kautta esiintuleva tieteen näkökulma *Keuhkoiden unessa* kuvastaa myös unelmien ja tutkimisen laajentamista samalla kun se esittää tieteen valtaa ja luonnosta etäännyttämistä. Katican veli Aingeru ei keksiessään lentokoneita halua aktiivisesti eroon nimenomaan keuhkokuusta, vaan tahtoo keksiä uutta ja tutkia maailmaa. Tämä toisintaa samalla Anin – Katicaan tutustuneen juurtuneen – toivetta ja unelmia rajattomasta tutkimisesta ja ajasta keuhkokuun ulkopuolella. Tuolloin suhde vapauteen ei liity keuhkokuun kahlitsemiseen, vaan oman elämän

⁵ Teoksessa luonto ja tiede näyttäytyy esimerkiksi lentokoneiden siipien välisessä jaottelussa.

laajentamiseen, vapautumiseen johonkin. Siispä lentokoneen tavoin myös siivet muistuttavat rajallisuudesta ja unelmien kapeudesta, sillä ne leikkaamalla irti An pystyy toteuttamaan unelmiaan. Jatkumolla oleva piste liikkuu täten vapauden päätepisteestä lähemmäs kahlitsemista.

Eerik Lagerspetzin (2017) artikkeli laajentaa hänen mukaansa suppeaa Isaiah Berlinin vapauskäsitystä⁶. Vapautta määritelläänkin tutkimuksissa usein poliittisessa mielessä (ks. Lagerspetz 2017), mutta sen rinnalla vapaus saa myös tulkinnallisia muotoja, joita voidaan hyödyntää yleistävämmin vapauden määrittelyyn. Vapaus voidaan määritellä suoraan suhteessa dikotomian vastapariin, kahlitsemiseen. Tällöin vapaus olisi kahlitsemisen olemattomuutta tai vastuksen puuttumista. Vapaus johonkin on siis sitä estävien tekijöiden poissaoloa, kuten esimerkiksi valtahierarkioiden purkautumista *Keuhkopuiden unessa*. Lagerspetzin (2017) artikkelin esittelemä filosofi Thomas Hobbesin vapauskäsitys määrittyy juuri vastuksen kautta: vapaus on vastuksen puuttumista.

Hobbes (1651/2018, 168–169) pitää vapautta myös ruumiillisena, ja se on täten suoraan määriteltävissä suhteessa liikkeeseen. Hänen mukaansa vapautta ei voida määritellä ilman liikettä. Toisaalta Lagerspetzin (2017, 17) mukaan tämä vapauden käsitys ei rajoitu vain konkreettisiin vastuksiin, vaan myös ihmisen toiminnasta riippumattomat alueet rajoittavat vapautta. Konkreettiset vapauden vastukset ovat kuitenkin suoraan verrannollistettavissa Enorannan teokseen ja esimerkiksi siipien häkittämiseen; niiden kahlitsemiseen. Toisaalta myös *homo arboriksen* keuhkopuiden ympärille rakentamat rajat ja talot ovat vastus keuhkopuun vapaudelle. Sen sijaan Katican valintaan vapauttaa emopuu ja sen seurauksiin liittyy Hobbesin määritelmän rinnalla myös Lagerspetzin (2017, 18) esittelemä Machiavellin käsitys vapaudesta (*libertà*). Käsitteen mukaan vapautta on toiminta oman tahdon ja ymmärryksen mukaan toisten tahdosta riippumatta, mikä sisältyy tekstissä määriteltyyn tasavaltaisen vapauden käsitykseen.

Romaanissa siivet merkitsevät vapautta myös konkreettisemmässä muodossa. Lentäminen ja siivet esiintyvät esimerkiksi Seraphinalle kuvauksena toiveista ja unelmista, eivätkä ne rajoita vapautta, vaan tarjoavat sen. Seraphinan lentäminen esitetään rinnakkaisena kertomuksena Katican ja Seran seksikohtaukselle ennen emopuun vapauttamista. Yhteys ilmenee lukujen

⁶ Berlinin määritelmä jakaa vapauden kahteen: positiivinen ja negatiivinen vapauskäsitys.

otsikoiden toistumisessa kummankin kertomuksen mukana sekä niiden kulkemisesta lomittain toistensa kanssa.⁷ (KU 191-218.)

Nämä kaksi kertomusta on tulkittavissa toisiinsa rinnakkaisina, jolloin vapaus ja sen määreet laajenevat. Seraphinan lentoluvuissa tunnelma ja rytmi kietoutuu lentämisen valmisteluun, paikkojen etsimiseen, juoksemisen harjoitteluun, viimein lentämiseen ja siitä johtuvaan vammautumiseen. Seksikohtauksen luvut taas kietoutuvat toiminnan ja kliimaksin sekä jälkiajan ympärille. Lentäminen on Seraphinalle vapauden huipentuma, ja se antaa hänelle hetkellisen tunteen vapaudesta ja tuulen viimasta, mutta päätyy siihen, että hänet niin sanotusti kahlitaan maan tasalle lopun ajaksi jalkojen murskautuessa. Rinnakkaisena kohtauksena seksikohtaus antaa uuden kuvaelman vapaudesta Seraphinalle lentämisen ja sen menettämisen jälkeen. Samalla hahmot luovat yhteyttä toiseen ja siipiin uudelleen:

Seran siivet kohosivat piiskaamaan ilmaa heidän ympärillään. Hän siirsi toisen kätensä Katican takaraivolta lapojen väliin ja tunsu kuinka siipiin ennen kiinnittyneet lihakset velloivat ihon alla: Katican aavesiivet kohosivat kohtaamaan Seran siivet. (KU 208.)

Siivet ovat kuvaus yhteydestä itseän yhtäläillä kuin puuhun, jolloin itsestä ja puusta tulee yksi, mitä myös An korostaa puhuessaan yhteydestä emopuuhun yhteytenä kaikkeen. Vaikka Katica menettää siipensä, hän saa ne takaisin Seraphinan antaman vapauden kautta – ”aavesiipinä” (KU 208). Samalla toisaalta luodaan vaihtoehtoinen yhteys kahden lajin jäsenen välillä keuhkopuun ja *homo arboriksen* suhteen tilalle. Seraphinalle on merkityksellistä yhteys keuhkopuuhun, sillä unien kautta hän voi tuntea lentämisen uudelleen, mutta nyt yhteydessä Katicaan tuota vapautta voidaan jäljentää ilman keuhkopuuta.

Aavesiivet ja lihasten liikehdintä luovat kuvaa muistavasta ruumiista. Leena Eräsaari (1994, 13) huomauttaa ruumiin ja tilan yhteydestä vapautteen byrokraatioissa – miten ruumis tietoisesti tai tiedostamattomasti muistaa tilakokemuksia. Tähän liittyy kokemus luonnon vapaudesta ja sen antamasta vapaudesta muistoissakin, milloin paikallisuus ja arkkitehtuuri asettavat rajat ja toimivat kahleina (Eräsaari 1994, 13). Ruumiin muistaminen liittyy myös vapautteen siitä, mitä ruumis ja aistit Katican tiedostamatta kokevat siipien ollessa edelleen osa häntä verrattuna aikaan, kun siipiä ei enää ole: ”Maailma kuhisi ja sykki hänen ympärillään kuten ennenkin, mutta hän seisoi sen keskellä eristettynä, suojattomana.” (KU 54.) Sama toistuu siis seksikohtauksen aavesiivissä, jotka osoittavat siipien edelleen olevan

⁷ Luvut ovat osiossa IX nimettyinä: Esileikki I ja II, Huippukohta I ja II sekä Jälkihoito I ja II.

osa Katicaa. Vapauden suhde liikkeeseen ja ruumiiseen on näin myös väistämätön tosiasia (ks. Hobbes 1651/2018, 169), milloin myös rajat ja kahlitseminen ovat ruumiillisia. Maailma saa siipien lähtiessä Katicalle konkreettisemmin rajat, kun kaikki aistikokemukset eivät ole hänen ulottuvissaan (ks. luku 3). Samalla Katica kuitenkin kuvaa eroa keuhkopuusta osin vapauttavana, kun hän ei enää kuule kipua, kaunaa ja huutoa, jota siivellisenä kuuli. Siispä Katicankin vapaus on suhteellista ja liikkuu janalla (ks. Barbe 2001, 91) kauemmas ääripäistä.

Katican kuvauksen kautta vapaus johonkin muotoutuu samalla myös vapaudeksi jostakin; keuhkopuun tuskasta. Moni aatelisista kokee olevansa kahlittu keuhkopuihin ja täten lajin menneisiin osiin, joten he myös demonisoivat juurtuneita tätä kautta, eli luovat heihin liittyviä negatiivisia attribuutteja:

– – juurtuneet kieltäytyivät olemasta missään tekemisissä aateliston kanssa siitä lähtien, kun meikäläiset [aatelisto] alkoivat rakentaa taloja. [– –] Juurtuneet sinetöivät emopuun niin, etteivät pölyttäjäkuoriaiset pääse lentämään sen luo, eikä meidän [aateliston] puidemme siitepöly pääse saastuttamaan sitä. (KU 45.)

Katica oli jo pienestä asti oppinut, että juurtuneet olivat hurskaita, taikauskoisia ja typeriä. Totta kai keuhkopuita tuli kunnioittaa, mutta juurtuneet palvoivat emopuuta epäterveellä kiihkolla ja omistautuivat sille järjettöminä. (KU 46.)

Vapauteen jostakin liittyy siis nuo kahleet, joita *homo arboris* saattaa nähdä suhteessa keuhkopuuhun – tai Katican tavoin kauna ja kipu, jota keuhkopuu kumppanilleen välittää. Samalla kun keuhkopuu on merkki kahlitsemisesta puuhun, ovat siivetkin merkki kahlitsemisesta siihen, sillä niiden kautta siitepöly ja mahlakierto puuhun yhdistyvät. Siispä siivet toimivat muistutuksena menneestä sekä alkukantaisuudesta ja kahlitsevat lajin siihen. Tuosta syystä ne halutaan kahlita ja piilottaa, jolloin ne olisivat mahdollisimman näkymättömät ja merkityksettömät lajin piirteinä eivätkä muistuttaisi yhteydestä luontoon: ”Mutta sitähan he [aateliset] juuri haluavat. Että unohtaisimme mistä tulemme.” (KU 102.)

Samalla siipien hallitsemisella ja kontrolloinnilla voidaan kontrolloida myös tulevaa ja omaa kohtaloa luomalla illuusio siivettömästä lajista, joka ei ole riippuvainen keuhkopuusta. Lentokoneet ovat avainasemassa vapautumiseen jostakin. Lentokoneiden rakentamisella pystyttäisiin mahdollisesti rikkomaan nuo kahleet – siis vapautumaan keuhkopuista. Tämä ajatus toisintaa myös tieteen ja luonnon välistä dikotomiaa ja sitä, kuinka toinen voisi korvata toisen: lentokone voisi korvata siivet. Aingerulle lentokoneet merkitsevät keksimisen ja unelmien toivoa. Tohtorimarkiisille lentokoneet ovat taas uhka vallalle ja lopulta tie yhä kauemmas keuhkopuusta ja lähemmäs suurempaa valtaa: ”Mihin me siipiä tarvitsemme, kun

ulottuvillamme on mekaanisia siipiä, jotka jaksavat kuljettaa meidät paljon kauemmas?” (KU 115.) Siksi onkin merkityksellistä, että ensimmäinen lentokoneella pidempään lentävä *homo arboris* on Tohtorimarkiisi, joka toimillaan vie lajia keuhkokuusta erilleen, eikä esimerkiksi Aingeru, joka lentokoneiden kautta haluaisi tutkia ja oppia. Samalla Tohtorimarkiisikin toimii toisaalta vapaasti muiden tahdosta riippumatta ajaen omaa ymmärrystään ja tahtoaan (vrt. Lagerspetz 2017, 18). Näin Katican emopuun vapautus ja Tohtorimarkiisin teot – muun muassa Katican siipien riisto – ovat toisilleen myös verrannollisia ja moraalisesti kompleksisia tekoja (ks. luku 3).

2.2 Valta ja vapaus

Homo arboristen elo kiertyy maan sadonkorjuuseen – lukuunottamatta rikkaimpia ja etuoikeutetuimpia aatelisia, kuten tohtorimarkiisia. Katican perheen tehtävä on kaivaa pumeranmukuloita pellolta ja korjata pähkinäpuiden sato, jolloin yhteys maahan koostuu keuhkokuuun lisäksi myös sadonkorjuusta. Intialainen ekofeministi, tutkija ja aktivisti Vandana Shiva (2014, 102) kirjoittaa, kuinka maaperä ja yhteisö – toisaalta ihminen ja maa – ovat toisiinsa intiimisti yhteydessä, mikä näkyy etenkin alkuperäiskansojen kulttuurissa: ”[I]t epitomizes all the sources of sustenance and is 'home' in the deepest sense.”

Näin *homo arboriksen* suhde nykyihmiseen ja *homo sapiens* -lajin historiaan korostuu alkuperäiskansojen kautta. *Homo arboriksen* kehityskaaren voi nähdä toisintavan nykyihmisen historiassa tapahtunutta alkuperäiskansojen ja tieteen suhdetta. Shivan (2014, 103) artikkelista ilmenee myös eläimen yhteys luontoon ja sen kanssa eläminen suhteessa kehitykseen. Kehitys nähdään eteenpäin pyrkimisenä ja aktiivisena toimintana ”kehityksen” eteen. Sen sijaan eläminen alueilla, jossa suku on aina elänyt, luonnon kanssa ja ekologisesti tuottaen, nähdään pysähtyneisyytenä. Toisaalta jatkuva kehitykseen pyrkiminen on – meidän maailmassame – alkuun teollistumisen ja sitten kapitalismin myötä johtanut myös aina lisääntyvään tarpeeseen kehittyä ja saada aikaiseksi aina vain enemmän (Shiva 2014, 103), minkä nähdään toistuvan myös *Keuhkopuiden unessa*:

Nykyään seurapiirien jäsenet ovat loukussa, Katica ajatteli, kiinni ikuisessa itseään puhki jurnuttavassa karusellissa. Oli raadettava suurin osa päivästä viljelysten ja hyönteiskasvattamoiden parissa, kuljettava keräämässä juuria ja marjoja, pyydystämässä myyriä ja sammakoita, jotta voisi olla irrallaan keuhkokuusta. Ja mitä enemmän voimia kulutti ruuan hankkimiseen, sitä enemmän ruokaa tarvitsi. (KU 84.)

Jokaisen *homo arboriksen* tehtävänä on korjata maan sato, jotta pystyy elämään, samoin kun heidän on palattava aina keuhkopuuhun yöksi pysyäkseen elossa. Tässä toistuu maan ja rikkauden välinen jaottelu. Mitä rikkaammaksi nousee ja laajemmalle perheen keuhkopuun taimet asettuvat, sitä vähemmän yhteys maan sadonkorjuuseen ja keuhkopuuhun saa merkitystä. Näin keuhkopuusta tulee varallisuuden ja arvokkuuden väline kodin ja maayhteyden sijaan. Samalla edistyksellisten *homo arboristen* ja esimerkiksi juurtuneiden välille luodaan kuilua – juurtuneita toiseutetaan. Kuitenkin Enorannan teoksen aspektit perinteisten alkuperäiskansojen stereotyyppien purkamisesta toimivat rikkovana eivätkä ylläpitävänä representaationa (vrt. Rantonen & Savolainen 2010, 29), kun Katican vapautuksen kautta myös juurtuneiden rooli ja sen huonommuus yhteiskunnassa purkautuu. Tämä edelleen mukailee *homo arboriksen* suhdetta *homo sapiensin*.

Keuhkopuun yhteys varallisuuteen ja siihen pyrkimiseen on nähtävissä myös siirapin kautta. Siirappi on teoksessa määritelty kunkin yksilön oman keuhkopuun mahlasta valmistetuksi huumeenkaltaiseksi aineeksi, jonka avulla voi pidentää aikaa erossa keuhkopuustaan. Ainoa, joka tuota siirappia pitkään valmistaa, on Tohtorimarkiisi ja hänen äitinsä, joka on itse hyvin tiiviisti keuhkopuussaan kiinni. Tohtorimarkiisin arvostuksen ja vallan voi nähdä liittyvän juurikin hänen kykyynsä tuottaa siirappia ja siten pidentää kunkin aikaa keuhkopuun ulkopuolella sekä osallistumaan seurapiirien kutsuille. Toisaalta siirappi kuvastaa myös siirtymistä keuhkopuun kumppanista sen hyödyntäjäksi, sillä keuhkopuun mahla ei ole tie uniin ja yhteyteen, vaan edelleen varallisuuteen ja kehitykseen. Talojen rakentaminen ja niissä järjestetyt seurapiirien kutsut ovat lisäksi tilallinen kuvaus vallan jakautumisesta: parhaimmat juhlat vietetään tohtorimarkiisin luona. Aatelisten vuorovaikutus kutsuilla ja siirapin käyttö vaikutusvaltaisimman tohtorimarkiisin talossa tekevät tilasta junan kohti luonnosta irrallista tulevaa, mikä mallintaa hallintoa harjoittavaa rakennusta sekä sen sisällä asettunutta valtaa vuorovaikutustilanteissa (ks. Eräsaari 2014, 14).

Kutsuilla käyvien aatelisten keskuudessa valta on jakaantunut itsessään, mutta heillä on myös palvelijoita. Näennäiset ”säädyt” annetaan ymmärtää ikään kuin ennalta määrättyinä sen mukaan, mihin keuhkopuun taimi kasvaa. Esimerkiksi Floruksen keuhkopuu on kasvanut tohtorimarkiisin mailla, joten hän on tohtorimarkiisin alaisuudessa. Siis maan omistajuus liittyy vahvasti yksilöön ja hänen keuhkopuuhunsa. Toisaalta se liittyy myös jatkuvaan haluun kehittyä ja laajentaa omaa maataan keuhkopuita hyödyntäen, mikä toisintaa kapitalismin ajatusta yksilön vapaudesta suhteessa omistajuuteen. Katya Assaf (2014, 207) määrittelee taloudellisen vapauden henkilökohtaisen vapauden ratkaisevimpana tekijänä kapitalistisessa ja

uusliberalistisessa näkemyksessä. Hänen mukaansa tulisi luopua ihmiskuvasta, jonka mukaan ihminen on järkevä varallisuuden maksimoija, jolloin voitaisiin laajentaa kapitalistisen vapauden kapeaa kuvausta. Lisäksi vapautta ja onnellisuutta rajoittaa onnettomuus, joka johtuu yhteiskunnan tuloeroista. (Assaf 2014, 207–208.)

Määritelmää soveltamalla voidaan tulkita, että aatelist eivät tosiasiallisesti ole vapaita ja onnellisia, sillä heidän välillään todentuu muun muassa tuloerot ja luokkaerot. Todellinen vapaus liittyisikin yksilön moniulotteiseen persoonaan, ja taloudelliseen vapauteen liiallisesti kiinnittymällä kaikotaan aina vain kauemmas tuosta todellisesta vapaudesta (Assaf 2014, 209). Historioitsija ja filosofi Hannah Arendtin (1998, 30–31) teorian mukaan taas aitoa vapautta ei voitaisi saavuttaa yksilöllisesti, eritellen, vaan aito vapaus on pohjimmiltaan yhteisöllinen ilmiö ja se merkitsee jonkin uuden ja odottamattoman luomista. Määritelmän mukainen vapaus näkyy erityisesti politiikassa ja yhteisen hyvän huomioimisessa:

This freedom can be realized to its full extent only in the political sphere, where people debate, test, and form their opinions on public matters through ongoing discourse. By engaging in politics, we go beyond our private self-interest to realize the interests of the public world that we all share as citizens—such as equality, justice, and solidarity. This is the very quintessence of freedom. (Assaf 2014, 210.)

Siirappi ja sen vaikutukset eivät ole odottamattomia tai yhteistä hyvää tavoittelevia keksintöjä, sillä sen kautta tohtorimarkiisi vain pyrkii nostamaan itseään jälleen alustalle. Sen sijaan Katican retket emopuulle ja sen vapauttaminen, lentokonesuunnitelmien varastaminen sekä osallistuminen kutsuille vielä siivettömänakin rikkovat normia ja ne ovat odottamattomia. Emopuun vapautus ja lentokonesuunnitelmien varastaminen ovat Katicalta lopulta altruistisia tekoja, sillä ne eivät hänen kannaltaan johda täysin hyvään lopputulemaan, mutta yhteisen hyvän kannalta ne ovat lähtökohtaisesti positiivisia. Siispä päätökset ovat täysin odottamattomia ja tuovat esiin yksilön aitoa persoonallisuutta, joten ne todentavat jotain aidompaa ja todellisempaa vapautta, mitä kapitalistinen yhteiskunta ei tuottamishuomassaan pysty tarjoamaan (ks. Assaf 2014, 210). Näin Katican teot ovat toisaalta yhtä lailla vallankäyttöä kuin esimerkiksi Tohtorimarkiisin teot, mutta ne vain kumpuavat epäitsekimmämmistä lähtökohdista.

Emopuun vapautuksen voi nähdä myös joidenkin kannalta huonona ratkaisuna, kun taas suoraan Katicaan teko ei vaikuta siivettömyyden vuoksi lainkaan. Tällöin vallankäytön motiivit eivät sinänsä merkitse, sillä ne vaikuttavat muihin *homo arboriksiin* merkittävästi (ks.

luku 3). Luonnon ja keuhkopuiden kannalta kuitenkin näen teon niiden hyötyä ja vapaampaa asemaa hakevana.

Katican tekoa voi tulkita siis ekofeministisenä tekona. Katican suunnitelma vapauttaa emopuu purkaa ajatusta keuhkopuun ja emopuun erosta ja *homo arboriksen* asemasta keuhkopuun yläpuolella. Emopuusta tulee Katican teon jälkeen ikään kuin samantasoinen puu verrattuna keuhkopuihin, kun siitepölyt yhdistyvät. Vapautus rikkoo myös tieteen ja tohtorimarkiisin valtaa yhteiskunnassa. Samalla siis nainen osana luontoa (esim. Cambell 2008) korostuu, kun nimenomaan Katica rikkoo *homo arboriksen* ajan saatossa luomat hierarkiat juurtuneiden, aatelisten, palvelijoiden, keuhkopuiden ja emopuun sekä muun luonnon välillä. Rikkomalla keuhkopuiden ja *homo arboriksen* välisen valta-asetelman purkautuu markiisin ja siivettömän Katican tai ”yksinkertaisesti nimettyjen” juurtuneiden välinen hierarkia. Tulkitsen juuri tämän osallistuvan ekofeministiseen ajatukseen luonnon ja naisen alisteisen aseman vertauksellisuudesta.

Yhteys konkretisoituu Katican kaipuussa ja yhteydessä emopuuhun. Ja jälleen tuo kaipaus laajenee lopulta vahvana tarpeena olla suorassa yhteydessä emopuuhun, ja emopuu työntääkin juurensa Katican pään sisälle näyttäen samalla hänelle kuvia ja esitelmiä kaikkeudesta. Emopuun näytelmät esittävät Katicalle selkeän kuvan jakautuvasta maailmasta luonnon ja *homo arboriksen* välillä, joka on alkanut jo, kun laji on alkanut rakentaa puihinsa taloja. Emopuun vapautuksen teko siis samalla erottaa puun ja lajin toisistaan entisestään, minkä näen myös olevan vertauskuvallinen ihmisen luontosuhteen murtumiseen. Samalla teko tekee keuhkopuusta itsenäisemmän toimijan: vapaan.

3 Kahlittuna ja kahlitsemassa

3.1 Leikkausarpia: Vapauden ja valinnan riisto

Vapautta määritellessä tulee vastaan dikotomian vastapari, kahlitseminen, jonka määrittelen laajalti suhteessa vapauteen. Hyödyntäen Barben (2001, 90–91) dikotomia määritelmiä (ks. luku 2) voidaan janan toiseen – vapaudesta vastakkaiseen – päätyyn asettaa kahlitseminen tai kahlitsevuus. Tällöin siirryttäessä vapauden päätepisteestä kohti kahlitsemisen päätyä liikutaan henkilöhahmojen tekojen ja valintojen rintamalla uuteen ulottuvuuteen. Puran ja käsittelen tätä seuraavaksi tässä luvussa.

Hobbesille (1651, 168–169) vapaus on vastuksen puuttumista. Toisin sanoen vapaus on kahlitsevuuden olemattomuutta ja kahleiden puuttumista: kun kahleet ovat olemassa, ei yksilö ole vapaa. Nämä kahleet suhteessa *Keuhkopuiden uneen* on määriteltävissä erittäin ruumiillisin keinoin esimerkiksi talojen, siipien tai keuhkopuiden avulla. Toisaalta nuo kahleet liittyvät myös valintoihin ja valinnanvapauteen sekä sen olemattomuuteen. Kun Katica päättää yksimielisesti vapauttaa emopuun, hän asettaa jokaisen *homo arboriksen* valinnan eteen siitä, haluavatko he elää keuhkopuista irrallaan vai entistä enemmän niistä riippuvaisina.

Näkemykseni mukaan siivet ja lentäminen ylipäättään ovat vapauden vertauskuvia, sillä niiden avulla yksilö on kykeneväinen liikkumaan vapaammin kauemmas ympäristössään. Toisaalta *homo arboriksen* siivet ovat jo niin surkastuneet, etteivät ne salli lentämistä, vaikka ne pidentävätkin suonissa kulkevan mahlan ansiosta aikaa keuhkopuun ulkopuolella. Siivet riistämällä on yksilö taas kahlittu tietynlaiseen elämään ilman yhteyttä keuhkopuuhun. Vaikka Katica sanallistaa helpotusta olla erossa unissa välitetystä kaunasta ja kivusta, kokee hän syvää yksinäisyyttä ilman puutaan ja luontoa:

Katica oli juonut sammakoiden hormoneja ilmasta, haistanut niiden kiiman, erottanut jokaisen lajin parittelukutsun.

Nyt hän kuuli vain melua. (KU 106.)

Tässä konkretisoituu *homo arboriksen* ja keuhkopuun suhteen murtumisen vaikutukset ja niin ikään ihmisen luontosuhteen murtuminen. Katica ei kykene enää vaimeammin reagoivilla aisteillaan kokemaan ympäröivän luonnon viestejä ja olemaan yhtä luonnon kanssa, vaan se näyttäytyy saavuttamattomana maailmana. Tulkitsen tämän muutoksen ja siipien riiston

vammautumisenä, sillä Katicalta viedään aistimukset ja taidot lajityypillisiin toimiin, joita ovat juuri keuhkopuun kanssa keskustelu ja luonnon yhteyden syvä kokeminen.

David Hillmanin ja Ulrika Mauden (2015, 3) mukaan kirjallisuus on tila ja representaatio ruumiiden materialisoitumiselle kielen kautta. Tuo ruumiillisuus yhdistyy täten myös sosiopoliittisille alueille, joissa kehoja muodostetaan ja puretaan. Katican tulee tuntemattomassa kehossaan opetella uudelleen keskustelemaan maailman kanssa, mikä muuttaa perspektiiviä, josta myös teksti maailmaa katsoo (vrt. Hsy 2015, 28). Siivellisenä aikana Katican aistimuksia ja siipien reaktioita kuvaillaan tarkasti, mutta siivettömänä aistimuksia ei voida enää sanallistaa – vain niiden poissaoloa voidaan: ”Katica – – ajelehti ruskomulperien alueelle, hän ei pystynyt haistamaan edes niiden maitiaisnesteiden myrkyllisyyttä.” (KU 55.)

Lopulta katkeruus vie Katicaa koston, vaikka hän pyrkii olemaan putoamatta ”raivon niljakkaaseen, mustaan kuiluun, joka häntä houkutteli” (KU 103). Koston hän oikeuttaa yhteisen hyvän tavoittelulla ja samanaikaisilla motiiveilla purkaa vallitsevia valtahierarkioita. Teko ei yksinään ole vain kosta, vaan siihen sekoittuu samalla halu vapauttaa keuhkopuut. Leikatessaan emopuuta ympäröivää hiusverkkoa auki Katica sanallistaa ristiriitaisuuden:

Hän vapautti emopuun tukahduttavasta hämärästä, kyllä, mutta ei hän valehdellut itselleen uskovansa, että se, mitä hän teki, oli oikein. Oli jaloja syitä ja oli läpimätiä syitä, eivätkä ensimmäiset välttämättä kumonnet jälkimmäisiä. Katica teki mitä itse halusi, siksi että voi. (KU 239.)

Katica siis toimiessaan, ja jo ennen suunnitelman toteuttamista, tiedostaa suunnitelman vääryydet ja moraaliset käänköpuolet: ”Heidän suunnitelmansa moraalit oli kokonaisuudessaan kyseenalainen, miksi takertua pikkuseikkoihin?” (KU 98.) Kuitenkin sen sijaan, että hän kohtaisi ne, hän päättää olla piittaamatta, sillä ”[s]uunnitelman sivullisilta uhreilta ei voinut välttyä” (KU 111).

Teko ei siis ole autenttisesti sellainen, joka tavoittelee yhteistä hyvää (ks. Assaf 2014, 210), sillä siinä yhdistyy Katican kostonhimo ja tarve käyttää omaa valtaansa. Valehtelemalla ja piilottelemalla suunnitelmiaan hän tekee valinnan olla huomioimatta muiden näkemyksiä asiaan, ja toimittaa suunnitelmansa loppuun ”siksi että voi” (KU 239).

Verrannollisuutta Tohtorimarkiisiin ja Katican välillä löytyy vallassa ja valinnoissa. Tulkintani mukaan Katica päätyy samankaltaiseen vallankäytön kierteeseen, jota Tohtorimarkiisi yhteiskunnassa seuraa. Tohtorimarkiisi riistää Katicalta siivet, ja Katica vie Tohtorimarkiisilta

hänen elämäntyönsä, siirapin. Kierre toisintaa myös fantasiakirjallisuudessa ja dystooppisessa fiktiössä nähtyä trooppia, jossa valtarakenteita kyseenalaistetaan siten, että näitä verrataan toiseen (ks. Salminen 2021, 360). Vaikka Katican motiivi ei ole nousta valtaistuimelle Tohtorimarkiisin paikalle, on hän silti symbolinen tuollaiselle taholle. Näin Katica liikkuu teoksessa moraalisesti harmailla alueilla, jolloin toisaalta fantasiakirjallisuuden naishenkilöiden perinteiset rakenteet myös rikkoontuvat. Hahmo on itsenäinen, valintoja tekevä toimija, jonka tekemisiä voi arvostella näkökulmasta riippuen hyvänä tai pahana. Se ei siis mukaile joko miespuolisten sankarien taustajoukoissa esitettyä naishahmoa, romanttisen ihailun kohdetta tai kertomuksen pahamaineista vihollista (Salminen 2021, 365).

Tohtorimarkiisin lisäksi Katica tuhoaa Aingerulta unelmat rakentaa keksintöjään ja Seraphinalta sen elämän, jossa hän keuhkopuunsa kautta pääsee kokemaan vapauden tunteen. Seraphinan ja Katican suhde saa täten kieroutuneen puolen: Seraphina joutuu kohtaamaan valinnan keuhkopuun tai Katican rakkauden välillä. Samalla suhde on konkreettinen kuvaus siitä valinnasta, johon Katica jokaisen *homo arboriksen* asettaa, ja tuo täten ruumiillisesti esille olemassaolon todellisuuden (ks. Hillman & Maude 2015, 4).

Seraphina sanallistaa Katican tekojen ristiriitaisuuden, itsekkyyden ja kostonhimon, mikä tekee kaiken Katican tekemän vääryyden ja vallan todelliseksi myös hänen oman mielensä ulkopuolella. Hän tekee todelliseksi sen, miten Katica kahlitsee jokaisen *homo arboriksen* valinnan eteen siitä haluaako elää ilman keuhkopuutaan vai siinä kiinni. Kuitenkaan Katicalle itselle tuon valinnan eteen asettuminen ei ole kahlitsemista, sillä hänen mielessään muut saavat sen vapauden valita, mitä hän ei saanut.

3.2 Kohtalo: Siivet kahlitsemassa elämää

Siipien itsensä kahlitseminen ja häkittäminen antaa suoraa visuaalista kuvaa sille, mitä ne edustavat. Niistä muotoutuu väline osoittaa *homo arboriksen* valtaa suhteessa menneisyyteen ja tulevaan: ”Juhlissa näkyi pitsisiä, kultalameisia ja siroja nahasta leikattuja valjaita, jotka niputtivat siivet suppuun selkää vasten, ne tempoilivat voimattomasti kahleidensa alla.” (KU 13.) Tuo häkittäminen esittää yksilön tarvetta hallita omaa luontoaan, minkä voi liittää tarpeeseen kahlita luontoa ympärillään.

Talojen rakentaminen, keuhkopuiden ja emopuun eristäminen toisistaan, siirapin käyttö ja siipien leikkaaminen ovat häkittämisen tavoin tapoja kahlita luontoa ympärillä, sillä ne asettavat sen *homo arboriksen* vallan alle. Tämä toistaa näkemystä luonnon järjestyksen

rikkoontumisen pelosta, joka johtaa haluun hallita luontoa. Järjestyksen rikkoontuminen luonnossa tarkoitti akoiinaan hallinnassa olleille miehille myös sukupuolijärjestelmien valtahierarkioiden purkaantumista. Toisaalta muun muassa noitavainot osoittivat myös naisten vallankäytön olevan liitännäisenä luontoon liittymisestä, joka herätti pelkoa: ”Through the power of the spells that summoned spirits, witches could control the forces of nature: they could make hail or rain, destroy crops and bring plagues.” (Merchant 132–140, 1983.)

Tällöin ilmaantui toisaalta tarve rakentaa järjestelmiä, joissa esiintyi nimenomaan dikotomioita. Enorannan teoksen maailma esittääkin dikotomioista muotoutunutta yhteiskuntaa. Ekofeminismin näkemyksissä luonnon ja naisen yhteyksistä toistuu useampi dualismi, jotka ovat esillä etenkin länsimaisissa kulttuureissa: Kulttuurin ja luonnon välisessä jaottelussa toistuu nainen–mies-jaottelu, jossa nainen liittyy luonnon puoliseen osioon. Kulttuurin ja luonnon välinen jaottelu on taas liitettävissä inhimillisen ja ei-inhimillisen väliseen jaotteluun, jossa myös nainen, luonto ja ei-inhimillinen eläin asettuvat samaan kategoriaan. (Cambell 2008, viii.) *Homo arboriksen* luomat yhteiskunnan dualismit esimerkiksi keuhkopuiden ja lajin välillä tai juurtuneiden ja aatelisten välillä mukailevat edeltävänkaltaista kaavaa.

Davion (2001, 235) argumentoi kaiken alistamisen pohjautuvan juuri samoihin perusteisiin ja dualismeihin:

Examples of such dualized pairs involve not only reason/nature and masculine/feminine, but also mental/manual, civilized/primitive, and human/nature. These pairs function to legitimate a number of oppressions, including sex, race, and class oppression, which can all be seen in terms of the central dualism underlying the system, that of reason/nature. (Davion 2001, 235.)

Keuhkopuiden unessa tavattavat alisteiset asemat ja valtahierarkiat täten pohjautuvat lopulta aina luonnon ja *homo arboriksen* väliseen jaotteluun – eli luonnon ja ihmisen väliseen dikotomiaan. Esimerkiksi tohtorimarkiisiin halu hallita Koskenpuolen⁸ asukkaita ja Katicaa pohjautuu tarpeeseen ja haluun hallita keuhkopuita ja emopuuta, jotka ovat teoksen maailmanjärjestyksen alustana.

Lisäksi keuhkopuu ja juuret ovat vertauskuvallisia sukuun, perheeseen ja kasvuun. Puumetafora (ks. luku 2) näyttäytyy täten sekä eteenpäin jatkuvana että taaksepäin suuntautuvana kuviona vapaudesta ja kahlitsemisesta. Anin mukaan keuhkopuu on yhteys

⁸ Suurin osa aatelistista elää Koskenpuolella.

kaikkeen – niin itseensä, luontoon kuin omiin juuriin. Tuosta yhteydestä muotoutuu historia, perhe ja identiteetti, mihin asettautua:

Ei keuhkopuiden kanssa keskusteltu loogisesti, eivät ne olleet erillisiä, tietoisia, tuntevia olentoja. Ne olivat kollektiivi, ne olivat portti maailman sieluun, peili omaan itseen. (KU 102.)

Suomalaisessa mytologiassa on valtavasti puihin, metsiin ja luontoon ja niiden haltioihin liittyviä myyttejä ja uskomuksia, jotka ovat nykypäivään mennessä hiipuneet tieteen viedessä tilaa. Mytopoeettisena teoksena *Keuhkopuiden uni* kirjoittaa tämän jakautumisen auki *homo arboristen* ja keuhkopuiden kautta. Suomalaisesta puiden mytologiasta ja kansanuskomuksista ovat kirjoittaneet Ritva Kovalainen ja Sanni Seppo (1998) intermediaalisessa teoksessa *Puiden kansa*. Tällaisia ovat esimerkiksi uhripuu- tai elämänpuumyytit⁹. Uhripuu on esitetty suomalaisessa mytologiassa esimerkiksi suvun mailla kasvavana tai sinne istutettuna puuna, jota kunnioitetaan ja se suojelee sukua (Kovalainen & Seppo 1998, 107–157). Kun ajatusta vertaa Enorannan teokseen, voi keuhkopuun nähdä olevan uhripuun kaltainen.

Anin unelmat kuitenkin kuvastavat Katicalle myös sitä, miten kahlitsevia nuo juuret lopulta ovat – niin kahlitsevia, että niistä haluaa päästä eroon löytääkseen oman juurakkonsa: ”Miten tympäisevää vuodesta toiseen olla jotakin, mitä joku muu vaati ja edellytti.” (KU 187.) Tämä kuvastaa myös yhteisön ja odotusten kahlitsevaa painoa yksilöllä sekä epätasa-arvoisuuden luomia kahleita. Tällöin yhteisö, jossa *homo arboris* elää kahlitsee heitä jo itsessään. Vapauden ytimen voi nähdä elävän juuri tasa-arvossa, jossa yksilö ja yhteisö ovat vapaita hallitsemiselta ja rajoittavilta säännöiltä (Arendt 1998, 32–33). Tuollaista tasa-arvoa *homo arboriksen* elämässä ei ole.

Ainoa tasa-arvoisena pidetty yhteys on keuhkopuun ja *homo arboriksen* välinen symbioosi¹⁰. Kuitenkin ajan saatossa tapahtunut muutos suhteen hyödyissä ja haitoissa toiselle on rikkonut tuota tasa-arvoista symbioosia, joksi sen on tarkoitettu olevan. Symbioosin kadotessa Katican elämästä yksinäisyys muotoutuu myös kaunaksi keuhkopuuta kohtaan, jonka Katica kokee

⁹ Uhripuita on nimetty monin eri tavoin aikojen saatossa, kuten esimerkiksi elämänpuu, pyhäpuu, pitämyspuu, kotipuu, puujumala ja taikapuu (ks. Kovalainen & Seppo 1998, 108).

¹⁰ Symbioosi tarkoittaa elämistä sellaisessa yhteydessä, jossa osapuolet elävät pitkäaikaisessa vuorovaikutussuhteessa. Yleensä kumpikin osapuoli hyötyy yhteydestä, mutta toisinaan symbioosi voi tarkoittaa myös haittaa toiselle. (Biologia: Symbioosi, Tieteen termipankki.)

hylänneen hänet: ”Runko oli alkanut suoristua. Hän oli nukkunut puunsa kanssa kaksikymmentäneljä vuotta, ja vain viikossa puu oli karistanut hänet kupeeltaan.” (KU 172.)

Teoksen avoin loppu Seraphinan päätöksestä ja *homo arboris* -lajin evoluutiosta ikään kuin muistuttaa teoksen läheisyydestä meidän maailmaamme: siitä miten lukijan todellisuus jäljentää Katican todellisuutta. Siispä *Homo arboris* ei ole sen erityisempi nimike kuin *homo sapiens*: ”[Y]ksilöt eivät olleet oleellisia, rytmi oli.” (KU 283.) *Keuhkopuiden unen* ajanlasku sijoittuu vuosiin 1000–1025, ja John Tushin (2015, 73) mukaan länsimaisen historian ylöskirjoitetut tiedot ovat säilyneet parhaiten meidän ajanlaskussamme noin 1000–1300 luvulta eteenpäin. Näin avoin loppu ei todellisuudessa ole avoin, kun sen liittää näkemykseeni romaanista mytopoetiikkana ja vaihtoehtoisena ihmislajin historiana, vaan kertomuksen jatkon voi lukea historiankirjoista.

4 Lopuksi

Keuhkopuiden uni nostaa haarautuvien dikotomioiden avulla esille yhteiskunnassa eläviä, perusrakenteita. Ne pitävät sisällään käsityksiä inhimillisen ja luonnon välisistä hierarkioista, tieteen ja luonnon jakautumisesta ja modernin maailman yksilökeskeisestä antroposentrisyydestä. Barben (2001) määritelmää hyödyntäen osoitan vapauden ja kahlitsemisen dikotomian olevan pohjana uusille dikotomioille Enorannan teoksessa.

Toisaalta Davionin (2001) ja Gaardin (2010) ekofeminististen näkemysten valossa voi luonnon, naisen ja feminiinisyyden eron maskuliinisesta ja miehestä nähdä olevan perustavanlaatuisin pohja. Tällöin vapaus ja kahlitseminen muotoutuvat myös ajatuksesta hallita luontoa ja naista. Katican ja tohtorimarkiisin vallankäytön voi nähdä kuvastavan juuri eri lähtökohdista pohjautuvaa hallitsemistapaa ja vallankäyttöä. Kun tohtorimarkiisi pyrki edistämään omaa etuaan, on Katican perimmäinen ajatus vallitsevien hierarkioiden purkaminen *homo arboriksen* yhteiskunnassa. Nostin myös 3. luvussa esille Katican itsekkyyden ja kostonhalun omien siipien riiston vastareaktion, jolloin yhteisen hyvän hakemisen motiivit liukenevat myös kyseenalaistettava alueelle.

Enorannan teos esittää siis vahvan argumentin myös nyky-yhteiskunnan järjestelmistä ja ihmisen jatkuvasta pakenemisesta luonnolta. Tutkielmani osoittaa, että *homo sapiens* -lajiin yhdistäen *homo arboris* mukaillee lajin menneisyyttä ja kritisoi sitä, mihin kädellinen ihmislaji on kulkeutunut evoluutiossa. Lisäksi hyödyntämällä tieteellistä sanastoa ja mytologiaa on *Keuhkopuiden uni* jopa mytopoettinen teos ja perinteisemmän fantasian rinnalla myös tieteisfantasiaa. Tähän en tutkimuksessani paneutunut syvällisesti, mutta jatkotutkimus aiheesta olisi kaivattua, sillä suomalaisen mytologiaan efektejä nykykirjallisuudessa ei olla tutkittu riittävästi. Lisäksi intersektionaalinen vammaisuuden tarkastelu toisi tutkimukseen uusia näkökulmia vapauteenkin liittyen.

Lähteet

KU = Enoranta, Siiri 2024: *Keuhkopuiden uni*. Gummerus.

Arendt, Hannah 1998: The public and the Private Realm. Teoksessa *The human condition* (2. p.). Chicago: University of Chicago Press, 22–78.

Assaf, Katya 2014: Capitalism vs. freedom. *New York University Review of Law & Social Change*, 38(2), 201–268.

Attebery, Brian 2014: *Stories about stories: fantasy and the remaking of myth*. New York: Oxford University Press.

Barbe, Katharina 2001: The dilemma with dichotomies. *Language & Communication*, 21(1), 89–103.

Campbell, Andrea 2008: Introduction. Teoksessa *New directions in ecofeminist literary criticism*. Toim. Andrea Campbell. Newcastle, UK: Cambridge Scholars Pub, Vii–xii.

Davion, Victoria 2001: Ecofeminism. Teoksessa *A Companion to Environmental Philosophy*. Toim. Dale Jamieson. Malden, Massachusetts: Blackwell Publishers Inc, 233–247.

Eräsaari, Leena 1994: Ruumiin vapaudesta ja vallanalaisuudesta byrokratioissa. *Sukupuolentutkimus-Genusforskning*, 7(4), 13–21.

Gaard, Greta 2010: Preface. Teoksessa *Ecofeminism: women, animals, nature*. Vol 21. Toim. Greta Gaard. Philadelphia: Temple University Press, Viii–xi.

Gaard, Greta 2010: Living Interconnections with Animals and Nature. Teoksessa *Ecofeminism: women, animals, nature*. Vol 21. Toim. Greta Gaard. Philadelphia: Temple University Press, 1–12.

Hillman, David, Maude, Ulrika. 2014: Introduction. Teoksessa *The Cambridge Companion to the Body in Literature*. Toim. David Hillman, Ulrika Maude. Cambridge: Cambridge University Press, 1–9.

Hobbes, Thomas 1651/2018: *Leviathan* (1. p.). Minneapolis, Minnesota: Lerner Publishing Group

Hsy, Jonathan. 2015: Disability. Teoksessa *The Cambridge Companion to the Body in Literature*. Toim. David Hillman, Ulrika Maude. Cambridge: Cambridge University Press, 24–40.

Hyttinen, Elsi 2024: Feministinen ja queer-teoreettinen kirjallisuudentutkimus. Teoksessa *Lähestymistapoja kirjallisuuteen*. Toim. Hanna Meretoja, Aino Mäkikalli, Anna Helle, Kaisa Ilmonen & Markku Lehtimäki. Helsinki: SKS, 324–334.

- Ilmonen, Kaisa 2024: Intersektionaalisuus. Teoksessa *Lähestymistapoja kirjallisuuteen*. Toim. Hanna Meretoja, Aino Mäkikalli, Anna Helle, Kaisa Ilmonen & Markku Lehtimäki. Helsinki: SKS, 347–356.
- Korpua, Jyrki 2021: Länsimaisen fantasian traditio antiikista ja keskiajalta 1900-luvulle. Teoksessa *Fantasia : lajit, ilmiö ja yhteiskunta*. Toim. Jyrki Korpua, Irma Hirsjärvi, Urpo Kovala, & Tanja Välisalo. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 29–61.
- Kovalainen, Ritva & Seppo, Sanni 1998: *Puiden kansa* (2. p.) Kemiö: Hiilinielu tuotanto; Helsinki: Miellotar.
- Laakso, Maria 2020: ”We have to fix this world right now” Hope, utopianism, and new modes of political agency in two contemporary Finnish young adult dystopias. Teoksessa *Narratives of fear and safety*. Toim. Kaisa Kaukiainen, Kaisa Kurikka, Hanna Mäkelä, Elise Nykänen, Sanna Nyqvist, Juha Raipola, Anne Riippa, & Hanna Samola. Tampere: Tampere University Press, 115–135.
- Lagerspetz, Eerik 2017: Vapauden monet merkitykset. *Tieteessä tapahtuu*, 35(5), 15–20.
- Lahtinen, Toni 2024: Ekokritiikki. Teoksessa *Lähestymistapoja kirjallisuuteen*. Toim. Hanna Meretoja, Aino Mäkikalli, Anna Helle, Kaisa Ilmonen & Markku Lehtimäki. Helsinki: SKS, 357–365.
- Merchant, Carolyn 1983: Nature as disorder: Women and Witches. Teoksessa *The death of nature: Women, Ecology and the Scientific Revolution*. San Francisco: Harper & Row, 127–148.
- Merriam-Webster.com Dictionary, Merriam-Webster*. ”Arborist” <https://www.merriam-webster.com/dictionary/arborist> [Haettu 25.9.2025].
- Merriam-Webster.com Dictionary, Merriam-Webster*. ”Homo” <https://www.merriam-webster.com/dictionary/homo> [Haettu 25.9.2025].
- Nykänen, Elise 2024: Maailma tuhon jälkeen: Siiri Enorannan Maailmantyttäret dynaamisena utopiana. *Kirjallisuudentutkimuksen Aikakauslehti Avain*, 21(1).
- Random House Webster’s College Dictionary* 1991: ”Dichotomy” New York: Random House, 374.
- Rantonen, Eila & Savolainen, Matti 2010: Vähemmistöt ja monikulttuurisuus – kulttuurit ja kirjallisuudet rinnakkain, vastakkain ja vuorovaikutuksessa. Teoksessa *Vähemmistöt ja monikulttuurisuus kirjallisuudessa*. Toim. Eila Rantonen. Tampere: Tampere University Press, 9–39
- Salminen, Jenniliisa 2021: Fantasia ja politiikka. Teoksessa *Fantasia: lajit ilmiö ja yhteiskunta*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 355–369.

Shiva, Vandana 1993/2014: Homeless in the 'Global Village'. Teoksessa *Ecofeminism* (2. p.).

Toim. Maria Mies ja Vandana Shiva. Halifax: Fernwood, 98–107.

Tieteen termipankki 29.1.2026: Biologia: symbioosi. (Tarkka osoite:

[https://tieteentermipankki.fi/wiki/Biologia:symbioosi.](https://tieteentermipankki.fi/wiki/Biologia:symbioosi))

Tush, John 2015: The raw materials. Teoksessa *The Pursuit of History: Aims, methods and new directions in the study of history* (6. p.). London; New York: Routledge, 71–96.